

УДК 37.014(093)(71)«19»

ОСВІТНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ЧИНУ СВЯТОГО ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО ПІД ЧАС ПЕРШИХ ТРЬОХ ХВИЛЬ ЕМІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ДО КАНАДИ (ПОЧАТОК ХХ СТ. – 60-ТІ РОКИ ХХ СТ.)

Залуцька Г.І., викладач
кафедри іноземних мов
Національний університет «Львівська політехніка»

У статті висвітлюється освітня діяльність Ордену отців Василіан (ЧСВВ) і їхня роль у зародженні та розвитку освітніх процесів під час перших трьох хвиль еміграції українців до Канади. Проаналізовано освітні інституції, засновані з їхньої ініціативи чи з їхньою допомогою: школи, бурси й інститути, які сприяли збереженню української культури та самосвідомості українців у Канаді. Подано навчальні програми зазначених установ.

Ключові слова: Українська греко-католицька церква (УГКЦ), Канада, ЧСВВ, школи, інститути, бурси.

В статье освещается образовательная деятельность Ордена отцов Василиан (далее – ЧСВВ) и их роль в зарождении и развитии образовательных процессов во время первых трех волн эмиграции украинцев в Канаду. Проанализированы образовательные институции, основанные по их инициативе или с их помощью: школы, бурси и институты, которые способствовали сохранению украинской культуры и самосознания украинцев в Канаде. Представлены учебные программы этих организаций.

Ключевые слова: Украинская греко-католическая церковь (УГКЦ), Канада, ЧСВВ, школы, институты, бурси.

Zalutska H.I. THE EDUCATIONAL ASPECTS OF OSBM ACTIVITY AT THE TIME OF THE FIRST THREE WAVES OF UKRAINIAN EMIGRATION TO CANADA (THE BEGINNING OF THE XX-th CENTURY – 60-th YEARS OF THE XX-th CENTURY)

The educational activity of The Order of Saint Basil the Great (O.S.B.M.) and its role in the birth and development of educational process during the first three waves of Ukrainian emigration to Canada have been highlighted in the article. The educational institutions, founded with their help, or on their initiative have been analyzed taking parish schools, bursas and institutes as the example. The role of these institutions in preserving the Ukrainian culture and self-awareness of Ukrainians in Canada and their curricula have been presented in the article.

Key words: Ukrainian Greek Catholic Church (UGCC), Canada, OSBM, schools, institutes, bursa.

Постановка проблеми. Церква завжди відігравала надзвичайно важливу роль у громадському житті українців, у формуванні національної ідеї та розвитку культури і самосвідомості. Особливе значення культурно-освітня діяльність церкви мала для українців, котрі мешкали поза батьківщиною – у діаспорі.

Українська діаспора в Канаді на початку свого існування не була багата на духовних провідників, адже лише з 1896 р. українців поодинокі відвідували перші українські священики. Провідна роль у становленні суспільного, національного, виховного й освітнього життя українців, особливо наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., коли українська діаспора переживала фазу активного зародження, окрім світського духовенства, належить чернечим згромадженням. Греко-католицьке монашество тих часів у Канаді було представлено кількома згромадженнями: Сестри служебниці Непорочної Діви Марії (далі – ССНДМ), Чин Найсвятішого Ізбавителя (далі – ЧНІ),

але провідну роль відігравав найстарший орден із багатовіковим досвідом праці в освітній галузі – Чин святого Василія Великого (далі – ЧСВВ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика історії української освіти в Канаді представлена у працях таких дослідників, як: Л. Божук, Ю. Заячук, С. Романюк, І. Рудницька-Юрійчук, Б. Білаш, І. Боднарчук, М. Боровик, М. Іванчук, П. Кравчук, М. Лупул, О. Мартинович, Я. Петришин, Д. Прокоп, Я. Славутич та інших.

Проблему становлення української світи в Канаді та роль Церкви, церковних діячів і чернечих згромаджень у такому процесі досліджували: М. Марунчак, О. Ковальчук, І. Машкова, І. Патарак, І. Франків, О. Сухобокова, І. Руснак, І. Шкварок та інші.

Вагомий внесок у дослідження та вивчення просвітницької діяльності монашеских згромаджень у Канаді, і передовсім ЧСВВ, зробили такі вчені, як: О. Балла, Н. Саварин, М. Соловій, О. Недавнія, О. Мартинович та інші.

Однак, зазначені праці не висвітлюють усіх проблем щодо ролі церковних інституцій у становленні шкільництва в українській діаспорі Канади, зокрема ролі ЧСВВ у такому процесі.

Постановка завдання. Метою наукового дослідження є висвітлення історії освітньої діяльності Ордену отців Василіан (ЧСВВ – Г. З.) у Канаді, а також аналіз освітніх інституцій, заснованих з їхньої ініціативи, або за активної участі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перші монахи Чину святого Василя Великого прибули до Канади трьома хвилями. У складі першої групи 31 жовтня 1902 р. до Едмонтона прибули: о. Платонід Філяс, о. Созонт Дидик, о. Антон Строцький і брат Єремія Янишевський. У другій групі були о. Навкратій Крижановський і о. Матей Гура, які приїхали до Вінніпега 15 листопада 1903 р. Третя група – Н. Саварин, о. Атанасій Филипів і о. Іван Тимочко – дісталася до Канади 13 січня 1905 р. [5, с. 85–86].

Один із найперших і найважливіших осередків ЧСВВ у Канаді був створений у Бівер Лейк (зараз – Мондер, Альберта). Згодом василіани розпочали плідну працю в Едмонтоні, який 1948 р. став осідком ексархату Західної Канади, а також у Вінніпезі, де була збудована одна з перших греко-католицьких церков. 1932 р. ченці-василіани прибули в Монреаль, 1942 р. – у Гримзу, 1949 р. – у Торонто, а 1958 р. – в Оттаву. У Західній Канаді, у провінції Британська Колумбія, плідна діяльність василіан розпочалася 1937 р., коли їм було доручено взяти під свою опіку парафію св. Степана у Ванкувері [8, с. 168–193]. Отже, у такий спосіб до початку 60-х рр. ХХ ст. своєю духовною й освітньою опікою ЧСВВ охопив практично всю Канаду.

З перших днів перебування в Канаді ченці-василіани вели тут активну просвітницьку діяльність серед української діаспори, добре розуміючи значення різних організацій суспільного, національного, виховного, наукового і культурного спрямування для релігійного та національного розвитку українського народу. Маючи, окрім місійної та реколекційної діяльності, за обов'язок вести освітню працю, особливо серед молоді [9, с. 59], ченці-василіани при своїх осередках створювали парафіяльні та вакаційні школи, інститути для студентської молоді, читальні. Великих зусиль доклали ченці ЧСВВ до створення різних організацій: Братства Українців Католиків (далі – БУК), Ліги Українських Католицьких Жінок (далі – ЛУКЖ). Важливою ділянкою їхньої праці в Канаді була також видавнича діяльність [5, с. 176–177].

Василіани відзначилися в історії української діаспори в Канаді як одні із зачинателів активного шкільного руху й основоположники створення початкових і середніх шкіл для українців.

Початкові школи, які створювалися з ініціативи чи за участі ЧСВВ, були трьох типів: вечірні, цілоденні та вакаційні (літні) школи. У перших школах, заснованих василіанами, навчалися діти віком від 6 до 12 років, де вони здобували, зокрема, українознавчу освіту [7, с. 13]. З часом школи розвивалися, кількість учнів у них зростала. Багато шкіл еволюціонувало, зокрема реорганізовувалися вечірні школи, і учні могли тут отримувати повний курс навчання – аж до 12 класу.

Прикладом такої школи є вечірня школа св. Миколая, створена 1905 р. у Вінніпезі (Манітоба) з ініціативи о. Матея Гури із ЧСВВ, який, крім організаційних моментів, вчителював і виховував учнів разом із сестрами ССНДМ. Навчання спочатку відбувалося в парафіяльному будинку, а пізніше – у підвальному приміщенні церкви. У школі діти мали можливість вивчати українське письмо і початковий рівень англійської. На час створення школа налічувала близько п'ятдесяти дітей. Заняття проводилися тричі на тиждень і тривали дві години: з 17 до 19 години вечора. Тут навчалися, переважно, діти із сімей, які нещодавно емігрували і зовсім не знали англійської мови [2, с. 157–158]. У 1911 р. було споруджено нову будівлю школи. На той час учні мали можливість навчатися тут п'ять років (до 5-го класу), і школа налічувала близько 400 дітей [5, с. 328]. 1914 р. учні дістали можливість навчатися вже десять років (до 10-го класу). З 1941 р. навчання тривало до 12-го класу [4, с. 32]. 1955 р. діти мали змогу навчатися тут, починаючи з садочка і закінчуючи 12-м класом [6, с. 534].

Прикладом денної школи є школа в Бівер Лейк (зараз – Мандер, провінція Альберта). Історія згаданого навчального закладу розпочалася ще 1903 р., коли черниці ССНДМ, які прибули до Канади з Галичини і мали гімназійну освіту, почали проводити заняття в монастирському будинку, який звів о. Платонід Філяс із ЧСВВ. 1913 р. за допомогою о. Навкратія Крижанівського із ЧСВВ було споруджено шкільний будинок, в якому до 1926 р. проводилися заняття цілоденної школи до 8-го ступеня (класу) [4, с. 74]. 1910–1918 рр. у школі навчалось близько 50 дітей, у 1918–1935 рр. кількість учнів зросла до 85. 1935 р. створено додаткові класи – тоді школа налічувала 130 учнів [4, с. 31]. Окрім обов'язкових дисциплін, визначених державним департаментом освіти для

публічних шкіл, тут вивчалися українська мова (8–10 годин на тиждень), історія України (3 години), релігія (4 години), мистецтво (різьблення, вишивка, писанкарство – 2–3 години). У додатковий час працювали музичний, хорівий, драматичний, танцювальний гуртки [4, с. 12].

Впродовж 4–6 тижнів під час канікул за навчальним планом елементарних шкіл ченці ЧСВВ проводили заняття у так званих вакаційних школах. У таких школах щоденно навчали української мови, літератури, історії України, музиці. Після занять учні приділяли увагу спорту, культурно-просвітницькій роботі, перебуваючи у цілком рідномовному середовищі [7, с. 12–13]. У вакаційних школах василіани організували навчальний процес разом із сестрами ССНДМ і священниками ЧНІ.

Для молоді, яка навчалася в середніх школах, коледжах і університетах, за активної участі ЧСВВ засновувалися бурси (згодом – інститути). Окрім проживання в будинку бурси, вихованці щотижня вивчали тут українську мову (4 години), літературу (2 години), історію України (2 години), оволодівали співом і музикою. Бурси діяли на засадах самофінансування і самоврядування, що сприяло підготовці їх вихованців до громадської діяльності [7, с. 13].

Зазначені навчальні інституції відігравали важливу роль у збереженні українства і розвитку освіти. Бурси й інститути були покликані дати молоді не тільки додаткові знання, але й заповнити прогалину у вивченні української мови після ліквідації двомовних шкіл і заборони вивчення рідної мови в публічних школах під час Першої світової війни [2, с. 169].

Ще однією важливою рисою інститутів і бурс було те, що вони виховували в дітей почуття відповідальності, навчали своїх вихованців бути членами канадської спільноти, позбавляли дітей комплексу меншовартості. Власне, заклади такого типу допомагали талановитим у навчанні мало-забезпеченим дітям.

Щоправда, існування багатьох бурс і інститутів було нетривалим. Причиною їх занепаду, особливо в передвоєнний період, був брак фахового знання у введені таких інституцій, а також фінансові труднощі [2, с. 170].

У створенні бурс і інститутів ЧСВВ взяли дуже активну участь. У вересні 1918 р. з ініціативи о. Гури й о. Ладика в Едмонтоні (Альберта) було створено бурсу імені Тараса Шевченка. Кожного року вона налічувала від 25 до 56 студентів. Багато випускників бурси згодом обрали вчительський фах. Однак, 1922 р. бурсу закрили

через фінансові проблеми та несприятливі погодні умови [4, с. 36]. 1925 р. бурса відновила свою діяльність, але під назвою Український Католицький Інститут, який проіснував до 1931 р. Студентів щороку було від 35 до 50 осіб. Крім шкільних предметів, студенти вивчали українознавство і релігію, яку викладали о. Гура, о. Ладика, о. Дякович [4, с. 37].

Старанням ченців-василіан у 1918 р. було придбано будинок в Едмонтоні, який мав служити за бурсу для української студентської молоді. Важкі часи після Першої світової війни не дозволили реалізувати такий план і лише після Другої світової війни, у 1945 р., василіани створили два виховні інститути: Виховний інститут ім. св. Василія Великого для хлопців і Виховний інститут ім. св. Йосафата для дівчат. Метою закладів було надання належного релігійного та національного виховання, щоб врятувати молодь від асиміляції [5, с. 176]. За час свого існування освіту у двох інституціях здобули 208 хлопців і 239 дівчат [5, с. 306].

Трохи пізніше, восени 1962 р. розпочався перший навчальний рік у Колегії св. Василія Великого у Вестоні, яка вважається першою українською середньою школою для хлопців у Східній Канаді [1, с. 72]. Метою колегії було надання освіти хлопцям з українських родин і підготовка їх до вступу в університети, а також забезпечення відповідного релігійного виховання. Навчальна програма колегії була затверджена державним департаментом освіти, а викладали в ній отці-василіани [1, с. 558]. У перший рік свого існування в колегії навчалися 52 учні, які були поділені на дві групи до 9-го класу, з яких 27 постійно мешкали у школі. Кожен учень, який мешкав у колегії, повинен був чітко дотримуватися внутрішнього режиму. День у колегії розпочинався о 6.45. Від 9.00 ранку до 15.45 тривали заняття. О 18.00 була вечеря, а від 20.15 був передбачений відпочинок (сон). Тут викладалися: географія, історія, математика, біологія, латинська, французька й українська мови; література, історія, релігія та гімнастика (спорт). Кожного дня проводилися 9 лекцій, тривалістю 40 хвилин, з перервами по 30 хвилин. Окрім обов'язкових дисциплін кожного дня учні мали додаткові лекції з релігій, української мови чи українознавства. За умови хорошої поведінки учням дозволяли один раз на два тижні, у суботу чи неділю, відвідати своїх родичів [1, с. 553–554].

З ініціативи чи за участі ЧСВВ організувалися та проводилися також різноманітні освітні курси. 1946 р. з ініціативи ЧСВВ

і організації «Братів християнських шкіл» започаткували так звані «Курси провідників». Метою курсів було підвищення рівня знань української мови, історії, музики у старшої групи молоді та вчителів публічних шкіл. Спочатку курси проводилися в Саскатуні, а з 1950 р. – в Едмонтоні [3, с. 451]. 1952 р. неподалік від Едмонтону було організовано «Оселю св. Василя Великого», де з 1953 р. під проводом отців-василіан проводилися так звані «літні курси» [3, с. 452].

1959 р. василіани разом із світськими священиками та вчителями проводили вищі освітні курси для Українського католицького юнацтва (далі – УКЮ). Такі курси були призначені як для дівчат, так і для хлопців. Учні діставали знання з таких предметів, як: українська мова й історія, історія Церкви, культура, катехизм, обряд, вимова, церковний спів, народні пісні [1, с. 618–619].

На окрему увагу заслуговує діяльність василіан, скерована на відкриття українського навчального закладу, який готував би вчителів. Відомо, що о. Крижанівський кілька разів відвідував у цій справі прем'єра Альберти Артура Сифтона (1910–1917 рр.) і провінційного міністра освіти [5, с. 238].

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, підсумовуючи, варто зазначити, що ЧСВВ зробив вагомий внесок у розвиток різноступеневої освіти в Канаді. Від самого прибуття до країни на початку ХХ ст. ченці взялися до активної роботи, скерованої на заснування мережі шкіл. З огляду на специфіку шкільної системи в Канаді василіани спричинилися до заснування не лише початкових шкіл трьох типів (вечірні, цілоденні та вакаційні (літні)), але й середніх шкіл (бурс і інститутів), що мали за мету підготувати

українську молодь до навчання в канадських університетах. Ченці не тільки засновували школи, але й розробляли і проводили різноманітні курси, на яких навчали української мови, історії, музиці, катехизму тощо. Освітня діяльність ЧСВВ не лише успішно виконувала своє головне завдання, скероване на налагодження навчального процесу, але й значною мірою перешкоджала асиміляції українського населення, чим сприяла збереженню української культури в Канаді.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Альманах Торонтської Єпархії. – Торонто, 1964. – 752 с.
2. Марунчак М. Історія українців Канади / М. Марунчак. – 2-ге видання. – Т. 1. – Вінніпег, 1991. – 464 с.
3. Нарис історії Василіанського Чину Святого Йосафата. – Рим, 1992. – 640 с.
4. Пропам'ятна книга з нагоди Золотого Ювілею Поселення Українського Народу в Канаді, 1891–1941. – Йорктон (Саскачеван), 1941. – 338 с.
5. Пропам'ятна книга Отців Василіан у Канаді. – Торонто, 1953. – 435 с.
6. Пропам'ятна книга Українського народного дому у Вінніпегу / [збір. С. Ковбель; ред. Д. Дорошенко]. – Вінніпег (Манітоба) : Український народний дім, 1949. – 863 с.
7. Руснак І. Розвиток українського шкільництва в Канаді (кінець ХІХ – ХХ ст.) : автореф. дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / І. Руснак ; Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України. – К., 2000. – 37 с.
8. Соловій М. Органічний розвиток канадської провінції / М. Соловій // *Analecta ordinis S. Basilii Magni*. – Рим, 1982. – Вип. 1–4. – С. 167–207.
9. Ювілейна пам'ятка 25-ліття новіціату оо. Василіан в Мондері. – Альберта, 1948. – 111 с.